

Список використаних джерел

1. Воскобойников В. Сущность и воспитательное назначение искусства / В. Воскобойников // История мировой и отечественной культуры. – М., 1996. – 286 с.
2. Неменський Б. Мудрость красоты: О проблемах эстетического воспитания: Книга для учителя / Б. Неменский. – М. : Просвещение, 1987. – 255 с.
3. Турчин Т. Початкова музична освіта: проблеми модернізації : [Монографія] / Тамара Турчин. – Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2013. – 368 с.

The article describes some functions of primary music education in modern terms of development of society that cause the need for its modernization. The educational function of primary music education, first of all, provides for formation of spiritual personality as opposed to prevalence of practicality and commercialism in value consciousness of society. The formation of spirituality, that expresses richness of the inner world of the personality, his erudition, his intellectual and emotional requests, his high morals should be the main aim of primary music education in the new stage of its development. Equally important educational function is also in laying the foundations of national identity of primary school children, love, respect for native art and Ukrainian folk songs. The emotional richness of musical images enables the effectiveness of their special educational influence as in laying the foundations of aesthetic culture of primary school children. Modern primary school Music teacher must possess not only traditional knowledge, but also know works of Ukrainian national art in depth and creatively use the acquired skills and abilities.

Communicative function in terms of modernizing and updating of primary school music education is aimed at forming ideas of primary school children about beauty as a regulator of relationships. Encouraging of tolerance towards others must be the main aim of the collective forms of Music classes – choral and ensemble singing, listening and discussing music, group playing, etc. Universal, i.e. understood by different nationalities, language of music allows children to develop interest in the musical cultures of the world as well as in the lives of other people. Human solidarity, but not leveling of artistic originality of life of different countries, must be the cornerstone of aesthetic attitude of children towards art.

Key words: spirituality, erudition, emotions, cognitions, self-perfections, art, idea.

УДК 726.5:27-789.33]:7.078(092)

Наталя Урсу
Nataliia Ursu

ДОНАТОРИ ДОМІНІКАНСЬКИХ ОСЕРЕДКІВ НА ЗЕМЛЯХ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ

DONATORS OF DOMINICAN CENTRES ON RIGHT-BANK UKRAINE

Стаття присвячена висвітленню імен та діяльності донаторів, що кардинально змінювали вигляд домініканських храмів, підвищували рівень духовно-мистецької вартості споруди, стимулювали розвиток сакральної архітектури на території України.

Ключові слова: бенефактор, патрон, донатор, мендиканти, костел, архітектура, домініканський орден, конвент, монастир.

У наукових дослідженнях українських учених тема впливу донаторів на зодчество домініканського чину практично залишалася недоторканою. Поза увагою залишалися факти, що завдяки внескам на зведення та перебудову, храми зазнавали значних змін. Тому, мета статті – висвітлити діяльність добродійців, що створювали та кардинально змінювали вигляд домініканських храмів, підвищували рівень духовно-мистецької вартості споруди, стимулювали

розвиток архітектурної композиції, скульптурного наповнення, прикрашали інтер'єр рельєфними та живописними творами мистецтва. Можна говорити про співучасть донаторів у процесі відбудови і створенні художньо-композиційного образу сакральних споруд.

У гроні меценатів, які впродовж століть намагалися грошовими та коштовними пожертвами підтримати осередок ченців у Кам'янці, можна назвати князів Коріатовичів [18, с. 102], князя Свидригайла [22, с. 164], старосту Кам'янецького, генерала земель Подільських Федора Бучацького Язловецького, Миколая з Нового Двору [31, с. 76]. Наприклад, Станіслав Подчаський поховав в костелі єдиного сина і переписав усе майно домініканцям; Петро Оржеховський подарував домініканцям у 1620 році половину села Залуччя [22, с. 164-165]; пан Пехоцький прикрасив вітвар св. Яцка, для якого отримав у Кракові часточку мощів Святого [18, с. 103]. Шляхта і віруючі середнього достатку надавали монастирю права володіння селами, дарували кошти на прожиття, залишали у спадщину своє майно.

З архівних джерел відомо, що з 1596 р. особливими покровителями кам'янецьких домініканців стають представники родини Потоцьких (герб Пилява). Вони допомогли відмурувати монастир і добудувати у 1596 році до правої від входу нави костелу купольну капличку Божої Матері Розарію, де помістили чудотворну ікону Діви Марії. У 1618 р. на кошти каштеляна Галицького (1613), пізніше каштеляна Кам'янецького Войцеха Гумецького (герб Юноша) споруджується купольна каплиця, присвячена Христу Спасителю. Невдовзі з'являється третій член змагання між донаторами – Павел Дамецький (герб Прус), який дає кошти на прибудову каплиці на честь св. Домініка, яку влаштовано у 1628 році.

У 1737 р. костел почали реставрувати, але, коли через три роки для цього забракло грошей, на допомогу знову прийшов представник родини Потоцьких, Теробовлянський староста – Міхал Франц, на кошти якого й було закінчено реставрацію [21, с. 35]. Документи фіксують, що він фінансував реставраційні роботи, які проводилися під керівництвом тоді ще молодого, а згодом відомого архітектора, військового інженера, коменданта Кам'янець-Подільської фортеці, Яна де Вітте. Відновлений костел був наповнений символікою бенефактора: тимпан фронтона містив рельєфне зображення героїзованого гербу Потоцьких; центральною фігурою акротерія, зафіксованою ще до 1860 р., була постать Михайла Архангела, покровителя М. Потоцького. Ліворуч, на розі вулиці Домініканської, прибудовується двоповерховий коляторський (донаторський) будинок з трисхилим дахом для М. Потоцького, в якому цей добродій прожив кілька останніх років і помер коло 1760 року (похований в крипті каплиці Св. Домініка) [21, с. 37].

Кам'янецький костел мав найбільшу у порівнянні з іншими храмами кількість вітварів – тринадцять. Роль Ф.М. Потоцького була зафіксована оздобленням всіх тринадцяти вітварів гербом Потоцьких, варіації якого розміщені на фасадах костелу і монастиря.

Потоцький був домініканським терціарієм, у 1737 р. пріором (разом з дружиною Маріанною) Архібратства Святого Розарію, котре почало існування в домініканському храмі ще перед 1605 роком і мало обов'язки щоденної молитви на вервиці, допомоги в костелі у святкові дні, перенесенні свічок, хоругв та інших атрибутів під час процесій, опіки над каплицею Матері Божої Розарію [15, с. 217]. Баронч пише, що тільки на зведення будинку монастиря він видав 14000 польських злотих і справив три келиха, лампу й ампулки зі срібла, літургічні шати з найдорожчих перських і турецьких тканин; орган, на який витратив 5000 злотих. З метою придбання книжок для монастирської бібліотеки він подорожував до Риму [3, с. 432]. За значний внесок у справу ревіталізації осередку в Кам'янці у 1743 р. Папа Римський Бенедикт XIV подарував М.Ф. Потоцькому ювелірно оздоблений релікварій, де знаходилися мощі св. Олександра, мученика. М. Потоцький пожертвував його домініканському храму [12, с. 34].

Костельні Візитації, котрі спираються на старі монастирські документи, свідчать про побудову в Кам'янці для сестер-домініканок у 1615 р. на плацу, біля Руської брами, на пожертви парафіянки Єлизавети Цепловської, невеликого дерев'яного костелу з монастирем,

присвяченого Непорочному Зачаттю Пресвятої Діви Марії [12, с. 412]. Це був єдиний жіночий монастир проповідницького ордену на території Поділля. Землю з будинком Є. Цепловська викупила у Подільського воєводи С. Лянцькоронського [14, с. 82]. Ще до турецького нашестя 1672 р. зусиллями пріориси Марії Потоцької на новому місці, біля Вітряної брами, на площі, подарованій Марією Могилянкою (у першому шлюбі Потоцькою), матінкою пріориси Марії Вікторії, було вибудовано кам'яний храм, в котрий сестри ордену не встигли вселитися. За часів турецької окупації його було зруйновано, а черниці роз'їхалися до інших осередків. Новий костел було закладено у 1713 році пріорисою В. Корчевською на території купленої садиби, що знаходилася над скелею, біля архієрейської церкви і колишнього цейхаузу, а існуючу на дільниці кам'яницю перереставровано на монастир. У 1720 році костел було вимуровано, консекровано і надано ім'я св. Михайла Архангела [12, с. 412].

Одним з найстарших храмових споруд ордену вважається Смотрицький костел. Першу згадку про сакральну забудову з дерева знаходимо в документах від 17 березня 1375 р. Це привілей подільського князя Олександра Коріатовича домініканському монастирю на млин з окольною землею, яка підтверджує факт більш раннього дару цього млина храму Вознесіння Діви Марії у Смотричі братом Олександра, Юрієм [24, с. 453]. Перший храм згорів у 1427 р., у 1487 почали будувати наступний – дерев'яний, у вигляді хреста, який після довготривалого будівництва було закінчено стараннями генерала земель Подільських, Смотрицького старости Миколая Бржеського у 1579 р. [12, с. 206]. У 1786 р. пріор монастиря Емерік Шадбей частково на кошти ордену, частково на пожертвування родини Потоцьких і приватних осіб, розпочав будівництво кам'яного костелу [16, с. 11]. Роботи було закінчено лише у 1821 р.

Наприкінці XVI століття, приблизно біля 1595 р., на Поділля до Летичева прибуло з Риму двоє домініканців, і через декілька років на цих теренах був затверджений осередок ордену, котрий пізніше приєднався до новоствореної у 1612 році Руської Провінції св. Гіацинта (Яцка). Староста Летичевський Я. Потоцький під час оборони від татар відчув чудодійну силу ікони Пресвятої Богородиці, отриманої в дар від Папи Климентія VIII і привезеної до Летичева домініканцями у XVI ст., унаслідок чого залишив лютеранську і прийняв католицьку віру. Ікона була копією образу Божої Матері (званої Сніжною) з Римської Базиліки Santa Maria Maggiore [25, с. 36]. Я. Потоцький побудував існуючий костел при підтримці інших донаторів [20, с. 504-505]. В якості добродіїв виступала й родина Потоцьких з Кам'янця, про що свідчить надпис на стіні, котрий ледве можна прочитати.

Одним з донаторів Шарівського костелу та кляштору був Подільський воєвода, Тербовлянський староста Яків Претвич, котрий отримав Шарівку у спадщину від батька, Бернарда Претвича. У 1607 р. (час закінчення зведення) він побудував та повністю обладнав кам'яний храм, присвячений Благовіщенню Пресвятої Діви Марії, й передав його у володіння ченцям [31, с. 243]. Цей факт підтверджується більш ранніми документами – Візитами за 1823 рік [12, с. 282]. У Візитаціях за 1823 рік в якості донатора згадується граф Дульський, який мав намір реставрувати костельну вежу.

Наприкінці XVI ст. в Барі зафіксовано існування костелу св. Анни, консекрованою у 1604 р., котрий стараннями С. Гольського, руського воєводи і Барського старости, був переданий домініканцям. У листопаді 1607 р. біля костелу була влаштована садиба, де й розмістився дерев'яний кляштор. До половини XVII ст. храм залишався дерев'яним, пізніше було закладено фундамент під майбутню муровану споруду, але стару будівлю розібрали лише після зведення у 1807 р. нової [31, с. 7-9]. Під керівництвом пріора Емеріка Шадбея було вимуровано новий однопростірний храм.

Виникнення осідку в Солобківцях фіксують Візитації 1823 р. В архівах знайдено слід про побудову першого костелу Солобківським спадкоємцем Яцком Шембером (Шембергом?), який віддав його домініканцям бл. 1650 р. Храм було спалено в результаті ворожих навал, а у 1729 р. воєвода Подільський Стефан Гумецький, отримавши Солобківці у спадок, відтворив храм, монастир зовні і всередині. Портрети патронів С. і К. Гумецьких, розташовані в костелі,

свідчать про досить вагому добродійну допомогу [12, с. 237а, 242]. Син воєводи, коронний стольник І. Гумецький побудував при храмі шпиталь і призначив фундуш на його утримання [31, с. 228].

Мурований храм для ченців у містечку Соколець було зведено після 1636 р. на кошти воєводи Подільського Ревери Потоцького, який обладнав його і надав необхідний фундуш для існування отців [31, с. 218]. Домініканці важко приживалися на цьому місці, але після виходу турок з Поділля, вищезгаданий воєвода Подільський Стефан Гумецький у 1723 році наново реставрував храм, монастир і повністю їх обладнав, про що свідчать два портрети донаторів, розміщені в костелі [12, с. 263, 268].

Брацлавщина прийняла 4 осередки домініканців. Історія свідчить про запрошення до Мурафи отців-домініканців Ядвігою з Язловецьких Бельзецькою, після чого у 1624 р. постає монастир ордену. Вагомий внесок у побудову кам'яного храму зробив один з представників родини Потоцьких, Йоахим Кароль, а також експровінціал, пріор, кс. Казимир Велямовський [12, с. 141]. На знак вдячності за добродійства у замках архівольтів головної наві, в круглих медальйонах, вміщено герби родин-донаторів – Потоцьких та Грохольських. Існували портретні зображення у різьблених рамах: фундаторів – Ядвіги Бельзецької та Йоахима Кароля Потоцького, маршалка Йосипа Дзеконського тощо [13, с. 507], а також два посмертних пам'ятника: Й.К. Потоцькому – дерев'яний, чорного кольору, з випуклими позолоченими літерами; 2-й, з чорного мармуру, маршалка Й. Дзеконського [12, с. 142а].

У місті Вінниця 1624 р. побудували дерев'яний костел з монастирем, що двічі постраждав – у 1648 р. від козаків Б. Хмельницького і перед 1700 роком від татар, був спалений і відтворений: перший раз відбудований Стефаном Черленковським; другий – реставрований Міхалом Калетинським. Зрештою він нахилився і, як наслідок, був розібраний. На цьому ж місці, на старому плацу, дещо вище, у 1750 р. затратами подружжя брацлавського земського судді Міхала і Анни Грохольських був вимуруваний новий костел. 1750 р. графи Грохольські профінансували зведення мурованого, двоповерхового, фронтом на південь монастиря для ченців. 1758 р. храм був повністю обладнаний та консекрований 1761 р. [12, с. 383-384]. Волиняк називає інші дати: рік побудови – 1758, рік повного обладнання – 1768 [31, с. 269].

Храм у Тиврові спочатку був дерев'яний, зведений ще у 1569 р. 1590 р. Маріанна Ярошинська вийшла заміж за Себастьяна Калетинського і отримала у придане Тиврів, який перейшов до дому Калетинських. У Візитаціях зафіксовано, що у 1752 р. почато будівництво кам'яної споруди, а дерев'яний було розібрано. 1760 р. костел з монастирем вимурувані у вигляді 4-кутника, частково коштом донатора, каштеляна, хорунжого Брацлавського, Яна Міхала Калетинського, частково на пожертви інших бенефакторів. Подружжя Калетинських 1739 р. на паломництві у Ченстохові купили копію чудотворного образу Матінки Божої і привезли її до Тиврова. Було постановлено збудувати для неї костел. Я. М. Калетинський споро взявся за справу. У 1742 р. приїхало 4 монахи, котрі осіли при замковій каплиці [31, с. 259]. За допомогу у справі відбудови і оснащення костелу в наві було влаштовано пам'ятник, де вміщено портрет фундатора, різьблену з дерева скульптуру Божої Матері Скорботної, що тримає зняте з Хреста Тіло Сина. Нижче розташована урна з серцем славетного добродійця. Калетинський вибудував для монахів новий монастир замість старого, заснованого ще у 1569 р. На честь родини Ярошинських в наві ліворуч було вмонтовано мармурову таблицю з надписом золотими літерами й гербом Маріанни і Захарії Ярошинських, над якою висів портрет останнього [13, с. 389].

Шимон Окольський констатує, що про фундацію Тульчинського костелу замислювався ще Валентин-Олександр Калиновський, володар колосальних маєтків, між іншими господар Тульчина, генерал земель подільських. Його син, Адам, староста брацлавський, вінницький etc. здійснив намір батька і запросив монахів, збудувавши для них садибу і храм, в якому й був похований у 1637 р. [18, с. 99-100]. Місто спочатку належало Станіславу, а потім племінникові його, Францу Салезію Потоцькому – «малому королю Русі». 1775 р. володарем стає син останнього, генерал-аншеф граф Станіслав Щенський Потоцький, який переносить свою резиденцію

до Тульчина. Костел Святого Станіслава Потоцький будував як родинний храм-усипальницю з 1784 р. За його задумом костел повинен бути монументальнішим від палацу і становити мініатюрну копію храму Святого Петра в Римі [30, с. 139]. Монастир був мурований 1787 р., а після пожежі 1811 р. уцілів. Інша дата закладення костелу міститься у документах, які свідчать, що сучасний храм на новому місці, напроти палацу, було зведено у 1786 р. [13, с. 454a]. Тут же фіксується наявність великого портрета в рамах донатора, каштеляна Потоцького, але не визначено, яку особу з родини він зображує [13, с. 462a]. На землях Правобережної України домініканські осередки було фундовано також на Волині та Київщині.

Можна зробити припущення, що ченці з'явилися в Луцьку ще у XIII ст. Наявні документи про Луцький конвент вказують на конкретну дату – 15 червня 1390 р. Цього року польський король Владислав Ягелло надає домініканцям привілей на земельні угіддя в Луцькому повіті, т. зв. «Городицю на Судовиці» з лісами й пасовиськами, що переходять у власність ченців. У привілеї згадується костел Успіння Діви Марії, заснований тим же Владиславом Ягеллом (*nostrae fundationis*) [26, с. 197]. Відомий другий привілей від 6 лютого 1393 р., за яким Вітольд, князь литовський, пан на Троках та Луцьку, надає луцьким домініканцям у вічне користування млин зі ставом, Новостав, у Луцькому повіті [27, с. 788].

Садок Баронч вимінює Луцьких донаторів і повідомляє, що перед спорудженням костелу домініканці користувалися дерев'яною Миколаївською каплицею єпископа на вул. Татарській [3, с. 315]. В архівних документах згадується ім'я ще одного добродійця – белзького підкоморного Вавжинця Радецького, коштом якого у 1783-1817 р.р. зроблено нове завершення куполу [31, с. 140]. Тоді ж зведено муровані костел і монастир на гроші ченців [6, с. 1].

Володимирський монастир (зведений до 1497 р.) був одним із останніх конвентів, що постали під час першої хвилі фундацій. Після неї впродовж майже ста років (до 1590 р.) на руській, як і польській, землях не з'явилося жодного домініканського осідку. Володимирська фундація згідно з усталеною в історіографії версією була здійснена Великим литовським князем Олександром. Домініканці отримали значно менший, порівняно з луцькими, фондуш, віленським братам взагалі були передані доходи парафії, що не свідчить про особливу щедрість фундатора до ордену. На користь конвенту були передані право на побір десяти мір зерна від кожного помолу, півкопи широких грошів щоквартально [28, с. 1]. Однак як і в випадку з луцьким осідком, можна датувати появу володимирського конвенту набагато ранішим часом – в акті провінціальної капітули домініканців віднайшли згадку про його існування вже в 1468 р. [2, с. 93]. Очевидно, Олександр просто покращив матеріальне положення вже існуючого осідку. Ще одним свідченням на користь існування володимирського осідку в цей час є наявність в його костелі портрета Вітовта, який, здавалося б не мав ніякого зв'язку із конвентом, однак міститься поруч з повторним фундатором конвенту Й. Чешковським. В цьому ж документі, де міститься опис портретів, під першими донаторами монастиря зазначаються династія Ягеллонів загалом, а не конкретно Олександр [28, с. 44]. Звідси цілком вірогідним видається фундація Вітовтом не лише осідку в Луцьку, а й у Володимирі [23, с. 48].

Обмаль відомостей маємо про утворення осередку ченців у містечку Козин Волинської губернії, заснованого біля 1738 р. і вимурованого у 1776 р. на честь св. Івана Хрестителя і св. Станіслава завдяки родині Тарновських [31, с. 101]. Візити 1822 року свідчать про надання ченцям графом Каетаном Тарновським 18 червня 1738 р. ґрунтів і грошових сум, що храм знаходився на той час на землях спадкоємця Мартіна Тарновського [5; 1, с. 3-4].

Невірківський костел Св. Трійці, що отримав назву «Рокшицька воля», постановом першої будови у 1698 р. завдячує підчашому Миколаю Рокшицькому. Мурований було збудовано 1807 р. стараннями коронного хорунжого Яна Стецького і Барбари Олізар з дому Раєвських. Храм відновлено 1927 р. на пожертви парафіян настоятелем кс. Станіславом Ядчаком [20, с. 86].

Постання монастирів у Тарговицях та Чарторийську Волиняк пов'язує з особою Анни Корецької, яка володіла першим маєтком, а з чоловіком проживала у другому. Та й те, що в обох монастирях постали домініканські осідки обсервантської гілки, виглядає досить промовистим свідченням на користь однієї й тієї ж особи. Леон Попек вимінює інші відомості про храм Божої Матері Розарію в Тарговицях (1676-1832), від якого зараз не залишилося слідів. Мурований костел було зведено 1675 р. воєводою чернігівським Ст. К. Беневським, який також фундував й монастир [20, с. 54].

Чарторийськ перейшов від родини Чарторийських до мінського воєводи Іоанна Паца, від нього – до заможного роду Лещинських. Згадку про акцептацію чарторийської фундації можна знайти в акті провінціальної капітули 1603 р., де говориться, що конвент засновується за бажанням і на пожертви Іоанна Паца. Надалі осідок, очевидно, був підтриманий протестантом, воєводою Андрієм Лещинським, який поховав в даному храмі свою дружину-католичку. 1639 р. постав костел за сприяння А. Лещинського, який зробив добродійний внесок на побудову кам'яної храмової споруди. Цілком можливо, що домініканці на деякий час покинули Чарторийськ і повернулись лише за Самуеля Лещинського, який і здійснив на їх користь надання (2 млини, фільварок, 15000 капіталу) [23, с. 51]. У 1741 р. на кошти Уршулі з Вишньовецьких Радзивілової було вимуровано нову тринавову хрестоподібну базиліку Підвищення св. Хреста у стилі пізнього бароко.

Дерев'яний храм Об'явлення Пресвятої Діви Марії в Яловичах було вибудовано коштом Самуеля Долмата Ісайковського (Декрет Луцького суду від 25 травня 1669 р.). Новий мурований постав 1716 р. на складчину й пожертви вірних, а також старанням старости В. Кшишковського [20, с. 137].

Старокостянтинівський костел Пресвятої Діви Марії Громничої у Волинській губернії, який в теперішні часи вже не існує, був вимуруваний над річкою Случ у 1612 році, після чого князь Ян Острозький повністю його обладнав і запросив туди домініканців. У 1613 р. приступили до мурування монастиря. Фундатор визначив для домініканців Іршики і Пріорівку, а також десятину з інших фільварків [31, с. 229]. Він був традиційним бенефактором монастирів на Волині. Костел св. Михайла Архангела в містечку Камінь Каширський мурований 1637 р. на кошти князя Адама А. Сангушкі, відреставрований на пожертви парафіян в 1830-1838 р. [20, с. 71]. Серед патронів другої хвилі можна назвати родину Красицьких, портрети представників якої, княжни Катерини та графині Вікторії Красицьких було розміщено на стінах костелу і пресбітерія [7, с. 1].

Храм у Ляхівцях був здійснений Павлом К. Сенютою близько 1612 р. Значним додатком до попереднього фондушу монастиря стала пожертва 1627р. Олександра Заславського в сумі 7200 злотих, вміщених в його маєтках [29, с. 25-28]. Будівництво монастиря було закінчено аж 1660 р. завдяки племінниці тодішньої володарки Ляхівців Катерини з Сенют Лещинської – Анни з Сенют Опалінської. В якості донаторів виступали родини Лещинських, Яблоновських і Сапег, про що свідчить наявність в підземеллі храму родинних склепів [1, с. 230].

Що ж стосується фундації монастиря в Соколові (біля 1643 року), то вона, за твердженням самого фундатора Станіслава Тишкевича, зумовлена його бажанням удоступнити собі виконання треб [18, с. 126]. Чому для цього було обрано саме домініканський орден – до кінця не з'ясовано, нашою версією є родинна прив'язаність Тишкевича до ордену [23, с. 53]. Так, фундатором домініканців був двоюрідний дядько Станіслава київський воєвода Януш Тишкевич та його двоюрідна тітка – княжна Головчинська [11, с. 176-178]. Ця фундація протрималася недовго й перестала існувати в середині XVII ст.

Осередок, про який залишилося обмаль інформації, – Топоров (біля Старокостянтинова). Волиняк про нього взагалі не згадує. Водночас його утворення, завдяки віслицькому каштеляну Андрію Точинському зафіксовано в актах капітули і датовано 1610 р. [2, с. 165].

У праці Окоцького 1646 р. Топоровський конвент згадується в складі галицьких осередків [18, с. 26-28].

Утворення перших на наших теренах домініканських храмів фіксуємо на Київщині. Їх фундації були пов'язані з початком проповідницького життя св. Яцка, котрий з 1228 р. деякий час проголошував Боже Слово й заснував тут кілька монастирів ордену. За дозволом князя Володимира Рюриковича він будує в Чернігові (св. Катерини) та на Оболоні (Пресв. Діви Марії) перші на території України домініканські костели і монастирі, які в короткий термін було зруйновано. У 1608-1610 рр. у Києві, на Подолі, ченцями збудовано храм св. Миколая. Монастир для отців, що розташовувався біля костелу, фундував земський суддя Стефан Аксак [4, с. 16].

Воєвода Руський Станіслав Любомирський фінансував конвент ченців у Любарі, який отримав в посідання після шлюбу з Софією Острозькою. У візитації генерального вікарія руської конгрегації Кипріяна (бл. 1610 р.) згадується його переїзд з Києва до Любара, де, вочевидь, мала існувати якщо не домініканська фундація, то принаймні плани щодо її створення. Архівні матеріали свідчать про 1630 рік заснування осередку й здійснення фундактором дерев'яних забудов [8, с. 1]. Найвірогідніше, ініціатором фундації була саме Софія, адже досить промовистим є зв'язок Софії Острозької з домініканцями – її сповідником був саме домініканець Адам Пекарський, який 1623 р. видав присвячений їй панегірик. Отож, дана фундація, очевидно, теж постала внаслідок персональних контактів домініканців з фундаторами [23, с. 58]. Частина осередку ченців в Любарі знаходилася у Волинському воєводстві, друга – монастир, праворуч річки Случ, на Київщині. Мурований костел було зведено 1752 р. за допомогою донатора князя Франца-Фердинанда Любомирського і консекровано у 1765 р. [9, с. 1].

Достовірної інформації про утворення Овруцького осередку, обмаль. Візитації за 1819 р., які зберігаються у Державному архіві Житомирської області, свідчать, що фундація монастиря сталася у 1628 р., ім'я фундатора не називається [10, с. 1]. Ш. Окоцький і С. Баронч вважають, що костел був заснований самим св. Яцком, хоча документально це не доведено [31, с. 203]. Неіснуючий на даний час Ходорківський осередок заснував 1742 р. й фундував підвоєвода Київський Франц Ксаверій Нітославський, призначивши для ченців село Соболовку і забезпечивши грошовою сумою 25 000 злотих. Ансамбль відбудовано у 1779 р. [31, с. 25-28]. Липовецький костел існував до 1647 р., цього ж року зведено монастир для ченців донатором Адамом Вільгою [3, с. 441]. Нова садиба ордену була затверджена генеральним капітулом у Валенсії в 1647 р., в документах якої було зазначено, що її покликав до життя саме Адам Вільга [17, с. 268]. До 1672 р. осередок був зруйнований татарами і більше не відновлювався [4, с. 31].

В архівах ще згадується Чорнобильська садиба, котра була фундована 1625 р. Лукасом Сапегою, що отримав містечко в придане під час одруження з Софією з родини Кмітів Чорнобильських. Софія, навернена домініканцем Самуелем до віри, перед смертю наказала чоловікові запросити до Чорнобиля домініканців, що він і зробив, збудувавши для них костел і призначивши достойне грошове утримання. Його наступник Казимир Лев Сапега, згідно з порадою домініканського провінціала отця Стефана Хмеллера, у 1640-44 рр. переніс садибу на нове місце, а села, що забезпечували її існування, подарував конвенту [31, с. 32-36]. Юрій з родини Харленських на початку XVII ст. побудував і обладнав костел у Бишові. Його мати, Катерина з князів Збараських, відреставрувала цей храм і у 1644 р. запросила до нього домініканців, записавши для них два села. Старий костел було зруйновано вщент, новий постав у 1739 р. за підтримки спадкоємця Бишова, ловчого Київського Франца Харленського, а також стараннями вікарія О. Мусялкевича. Монастир відтворено у 1787 році завдяки діяльності отця Ансельма Піонтковського [31, с. 21-25].

Можна констатувати, що в історії постання та екзистенції домініканських осередків в Україні одну з головних ролей відігравали донатори, що жертвували великі гроші не лише на

підтримку ченців, але й на фундаментальні архітектурні побудови, оздоблення та наповнення необхідними речами храму і монастиря.

Аналізуючи склад доброчинців, що вкладали гроші і допомагали становленню та існуванню домініканських осередків на Україні, насамперед можна відзначити сім'ї Потоцьких. Хоча вони могли належати до різних родинних гілок і мати відмінні герби, на означених теренах це були переважно представники золотої і срібної Пиляви, котрі володіли великими земельними наділами, мали європейську освіту, були впливовими і заможними, а й водночас глибоко віруючими в Бога, займали високі посади і, як наслідок, могли продемонструвати власну шляхетність, підтримуючи жebraкуючі ордени. У гроні подільських донаторів слід відзначити значний внесок у справу підтримки мендикантів родин Гумецьких та Грохольських.

Пожертви донаторів врятували для майбутнього пам'ятки світового зодчества, а з ними й духовно-мистецький культурний шар, що пульсував на теренах України кілька століть. Висока освіта й шляхетність добродіїв допомагала запрошувати висококваліфікованих архітекторів і митців, приносити в дар храму автентичні зразки образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва. З часом, у процесі досліджень, будуть відкриватися імена славетних фундаторів, які мають право на пам'ять майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. – Wojewodztwo wołyńskie. – Wrocław, 1996. – 447 s.
2. Acta capitulorum provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum. – V.1. – Roma, 1972.
3. Barącz S. Rys dziejów zakonu Kaznodziejskiego w Polsce. – II t. Lwów, 1861. – t.2. – 483 s.
4. Білоусов Ю. Київсько-Житомирська римсько-католицька єпархія. Історичний нарис. – Житомир, 2000. – 314 с. з іл.
5. Державний історичний архів Житомирської області (далі – ДАЖО). – Ф. 178. – Оп. 1, спр. № 495, Візити Козинського домініканського костелу 1822 р.
6. ДАЖО. – Ф. 90. – Оп.1, спр. № 1009. Візити Луцького домініканського костелу 1832 р.
7. ДАЖО. – Ф. 90. – Оп. 1, спр. № 538 Візити Камінь-Каширського домінік. костелу 1823 р.
8. ДАЖО. – Ф. 178. – Оп. 51, спр. № 32, Візити Любарського домінікан. костелу 1820 р.
9. ДАЖО. – Ф. 178. – Оп. 51, спр. № 70, Візити Любарського домінікан. костелу 1836 р.
10. ДАЖО. – Ф. 178. – Оп. 6, спр. № 306 Візити Овруцького домінікан. костелу 1819 р.
11. Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S.J., powiększony dodatkami późniejszych autorów i wydany przez Jana Bobrowicza. – Tom IV. – Lipsk, 1839.
12. Кам'янець-Подільський державний міський архів (далі – КПДМА). – Ф. 685. – Римсько-католицька духовна консисторія. – Оп. 4, справа № 21, 1823.
13. КПДМА. – Ф. 685. – Римо-католицька духовна консисторія. – Оп. 4, справа № 23, 1824.
14. КПДМА. – Ф. 685. – Римо-католицька духовна консисторія. – Оп. 2, справа № 133, 1862.
15. Кам'янець-Подільський історичний музей-заповідник (далі – КПІМЗ). – Книга Архібратства Св. Розарію з 1605 по 1910 р. Рукопис. – КВ 75510. – КСП № 185. – 969 с.
16. КПІМЗ. – Збірка документів з архіву Смотрицького домініканського монастиря, року 1826 укладена. – КВ 105705. – Кстп – 479.
17. Monumenta Ordinis. – T. XII. – Roma, 1902.
18. Okolski S. Russia Florida Rosis et Liliis.- Leopoli, 1646. – 172 s.
19. Орловский М.Я. Историческое описание уездного г.Летичева Подольской губернии // Подольские епархиальные ведомости, 1864. – № 14. – С. 500-508.
20. Popek Leon. Świątynie Wołynia. – Lublin, 1997. – T. 1. – 372 z il.
21. Prusiewicz A. Kamieniec-Podolski. Szkic historyczny. – Wilno: typ. I.Zawadzki, 1915.– 106 s.
22. Сецинский Е. Город Каменец-Подольский. Историческое описание. – Киев: тип. Кульженко, 1895. – 247 с.

23. Сінкевич Н.О. Фундації домініканських монастирів на Волині в кінці XVI – першій половині XVII ст. // Український історичний збірник 2003. Випуск 6. К., Інститут історії НАН України, 2004. С. 47-70.
24. Симашкевич М.В. Римское католичество и его иерархия въ Подолии. – Каменец-Подольский, 1872. – 469 с.
25. Szumił H. Sanktuarium Matki Bożej Leczowskiej.– Sandomierz, 1994.–85 s.
26. Stecki G-F. Łuck starożytny i dzisiejszy. – Kraków, 1876.
27. Słownik geograficzny Królestwa polskiego i innych krajów. – T. V. – Warszawa, 1884.
28. Центральний державний історичний архів України (далі – ЦДІАУК). – Ф. 2227. – Оп. 1. – Спр. 649. – Візити Володимир Волинського костелу.
29. ЦДІАУК. Ф. 25. Оп. 1. Спр. 154. Ляхівці. – Арк. 25зв.-28.
30. Шамраєва А., Борисова Л. Палацовий ансамбль у Тульчині // Архітектурна спадщина України. – Ч. 2. – К. : Українознавство, 1996. – С. 138-150.
31. Wołyniak (M.I.Giżycki). Wykaz klasztorów dominikańskich prowincji ruskiej. – Kraków, 1923. – część 2. – 400 s.

The article analyses the names and activities of donators changing the look of Dominican temples, raising the level of spiritually-artistic value of the buildings, thus stimulating the development of sacral architecture on the territory of Ukraine.

It has been found out that the patrons trying to help monk center in Kamianets by donations are Koriatovych brothers, Prince Svydryhailo, Kamianets headman, general of Podillian lands – Fedir Buchatskyi Yazlovetskyi. But the most influential donators were the Pototsky families. Although they might belong to different family branches and have different emblems, they were mostly the representatives of gold and silver Pyliava, and owned large areas of lands, had European education, were powerful and wealthy, but at the same time they believed in God, held high positions and, consequently, could show their nobility supporting the mendicant orders. Among the Podillian donators Humetskyi and Grokholskyi families made a significant contribution to support mendicants.

The author analyses the process of development of other Podillian Dominican centres, particularly in Smotrych, Letuchiv, Sharivka, Bar, Solobkivtsi, Sokolets, Bratslav region, Vinnytsia, Tyvriv, Tulchyn, Lutsk, Kozyn, Tarhovytsi, Chartoryisk, Yalovychi, Starokostiantyniv, Liakhivtsi, Sokolov, Toporov, Kyiv, Liubar, Ovruch, Chornobyl, etc. The names of donators and their role in building and developing of Dominican centres on these territories is given.

It should be noted that donations saved the monuments of world architecture and preserved the spiritual and artistic cultural layer of Ukraine for future generations. High education and nobility of benefactors helped to invite to monasteries qualified architects and artists, and to present them authentic examples of fine and decorative arts. The author states that in the process of research the new names of famous founders deserving to be remembered by future generations will be revealed.

Key words: benefactor, patron, donator, mendicants, cathedral, architecture, Dominican order, convent, monastery.